

Güney istiqlalının nəğməkarı

Vətəndə qürbət taleyi yaşamış mübariz şair, Əməkdar incəsənət xadimi Əli Tudə ömrü boyu bütöv və azad Azərbaycan arzusu ilə yaşayıb. 100 il əvvəl Bakıda dünyaya göz açsa da, əslinin-kökünün ünvanı olan Ərdəbilin Çanaxbulaq kəndinin ruhunu yaşadıb varlığında, şair qələmi ilə xalqın çoxəsrlilik birlik amalının alovunu sönməyə qoymayıb.

Yardımlı rayonunda da Çanaxbulaq adlı kənd var. Zirvəsindən baxanda Savalan görünən ata yurduma hər gedəndə, qohum-əqrabanın şirin Ərdəbil-Yardımlı ləhcəsində danışmalarını dinlədikcə 100 yaşlı adaşımı xatırlayıram. Şairin oğlu – uzun illər Azərbaycan televiziyasında birlikdə çalışdığım Natiq Cavadzadə ilə söhbətlərimizdə bu məqamı dəfələrlə vurğulamışam.

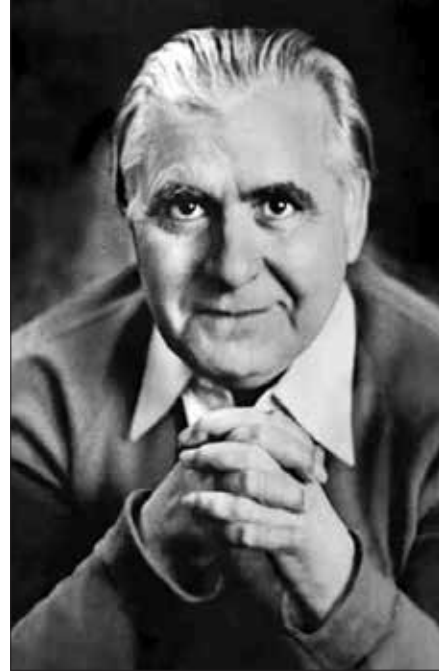
Uşaq ikən valideynlərini itirən Əli nənəsinin yanında böyüyüb. Tanrı sanki ona yetimliyin əvəzində istedad verib. İlk şeirləri 13 yaşında qəzetlərdə çap olunub. Amma bu fərəh uzun çəkməyib, 30-cu illərin repressiya dalğaları onların da talelərini, yollarını dəyişir. Əli nənəsi ilə birlikdə İrana – Azərbaycandan sürgün edilib. Mühacir həyatı onun tale payı olub.

Cənubda da gənc şair təbəddülatlar yaşayıb. Savalanın ətəyindəki Çanaxbu-

proqramda yazılmamış bir çıxış da vardı. Bu da konsert başlamazdan əvvəl milli hökumətin lideri Seyid Cəfər Pişəverinin edəcəyi nitq idi. Bunu yalnız filarmoniyanın müdiriyyəti bilirdi"... On unudulmaz gündən və Pişəverinin xeyir-duasından sonra filarmoniyanın gənc direktoru qısa müddətdə mahal-mahal, kəndbəkənd gəzərək istedadları bu böyük mədəniyyət ocağına cəlb edir. "Şairlər məclisi"ndəki alovlu çıxışlarına, yüksək şeiriyyətinə görə müdriklər ona "Tudə", yeni "Xalq" deyərək müraciət edirlər.

**Tudə təxəllüsünü
Xalq özü verdi mənə.
Mərd, fədai olmağı
Məsləhət gördü mənə.**

Doğma Vətən qarşısında xidmətlərinə görə Milli hökumətin "21 Azər" medalı ilə təltif olunduğu zaman Əli Tudənin 22 yaşları vardı. Arzuları böyük idi gənc vətənpərvər, lakin qanlar bahasına

kimi Cənubi Azərbaycana gətməyə imkan verməyiblər. O tərəf – İran, bu tərəf – sovet. İki imperiya bir şairdən qorxdul".

Xalqın mənəvi təkamülündə Vətən həsrətli məğrur və umacaqsız şairin böyük xidmətləri olub. "Şöhrət zirvəsinə qalxmaq istəyən Milləti nərdivan etməsin gerek!" düşüncəli şair Əli Tudə bütöv Azərbaycanın yaddaşında azadlıq şairi, xalqının şairi kimi qalıb.

Əli Tudənin anadan olmasının 100 illiyinə həsr edilmiş "Əli Tudə – 100" kitabı işıq üzünə görüb. Bu yaxınlarda AYB-nin Nəvəvan klubunda kitabın təqdimatı ərəfəsində şairin irsinin yorulmaz təbliğatçısı olan Natiq Cavadzadənin necə həyəcan keçirdiyini yaxşı xatırlayıram. Səbəbini soruşduğumda dedi ki, qorxuram, tədbirə az adam gələ və atamın ruhu məndən inciyə. Natiqə ürək-dirək verdim və mən də bir çox dostumuzun həmin mərasimə gəlməsinə yardımçı oldum.

Natiq Cavadzadənin yurd və ata sevgisi ilə ərsəyə gətirdiyi 608 səhifəlik kitabın təqdimatında AYB-nin sədri, Xalq yazıçısı Anar Əli Tudənin vətənpərvər bir insan və məfkurə şairi kimi məziyyətlərindən bəhs etdi. O, tezliklə "Əli Tudə poeziya mükafatı"nın təsis ediləcəyini bildirdi. Yazıçı Elçin Hüseynbəyli, şair Sayman Aruz, Xalq şairi Balaş Azəroğlunun oğlu Etibar Abizadə, Güney mühaciri Adilə Çernik Bülənd, professor Elman Quliyev və başqaları Əli Tudə ilə bağlı xatirələrini dilə gətirdilər, onun poeziyasının əsas məziyyətlərini dəyərləndirdilər. Qeyd edildi ki, şairin 100 illiyi münasibətilə bundan əvvəl "Mən nə gətirdim" və "Bakının işıqları" kitabları Təbrizdəki "Azərbaycan" nəşriyyatında əski əlifba ilə çap olunub. Həmin nəşrləri gənc yazar və tərcüməçi Əli Aslanı tərtib edib. O, 100 illik münasibətilə şairin "Təbriz yolu", "Araz üstə palıd" kitablarını və xatirələrini də çapa hazırlayıb.

Sonda gördüm ki, Natiqin üzünə gülür. Çünki tədbirə toplaşanların sayı çox idi və hər kəs iştirakdan məmnun qalmışdı.

Mən nə gətirdim

*Mən öz qardaşıma mehman gələndə
Bir qələm, bir dəftər, bir can gətirdim
Dağların döşünü toplar dələndə
Bir ləkə düşməyən vicdan gətirdim.*

*Mən onu günəşdən təmiz saxladım,
Canımdan, gözümdən əziz saxladım,
Bu kiçik qəlbimdə dəniz saxladım
Bir xilqət görmədi, pünhan gətirdim.*

*Ucu tutmasınlar bu sovuqatımı
Hissimi, duyğumu, ehsasatımı,
Mən öz varlığımı, öz həyatımı
Doğma qardaşıma qurban gətirdim.*

*Ürək daş deyildir, bir parça ətdir
Bəs onu yaşadan hansı qüdrətdir?
Bir arzu, bir ümid, bir məhəbbətdir,
Mən o məhəbbətdən nişan gətirdim.*

*Qardaşım, illərlə istədin ki sən
Öz ana yurdunda azad olum mən...
Lakin cəlalımı dağıtdı düşmən,
Tək sənə, tək sənə güman gətirdim.*

*Yenə Azərbaycan qan ağlayır, qan
O azad olmasa, yaşamam, inan!
Gərək mən Təbrizə qayıdan zaman
Deyəm ki, təzə bir dövrən gətirdim.*

Əli TUDƏ

laq kəndində təsərrüfatda çalışıb. Sonra bir müddət Ərdəbilə fəhləlik edib, tez-tez duyğulanıb, doluxsunub və ürək döyüntülərini şeirə çevirib:

**Sən ey baxıb neçə yerə,
Nə xəbər alan dünya!
Heç demirsən bircə kərə,
Nə təhərdi balan, dünya!**

1940-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda başlanan milli azadlıq hərəkatı Əlinin həyatında yeni bir səhifə açır. "Nə qədər döyüş var, mübarizə var, bayrağım vətəndir, silahım qələm", – deyir. 1945-ci il dekabrın 12-də Cənubi Azərbaycanda milli hökumət qurulur. Xalqını, millətini ürəkənd sevmən Əli milli hökumətin maarif nazirliyində işləyir. "Ana dili" kitabının tərtibində və çap olunmasında xüsusi rol oynayır.

Əli Tudənin mühacir həyatının bir parlaq səhifəsi də Təbrizdə yaranan Milli Filarmoniyaya rəhbərlik etməsi olub. Xatirələrində bu barədə yazırdı: "Bu, tək-cə Təbrizdə deyil, bütün İranda açılan ilk filarmoniya idi. Salondakılar intizarla səhnəyə baxır, əllərindəki konsert proqramını dönə-dönə oxuyurdular. Ancaq

qurulmuş hökuməti İran dövləti beşikdəcə boğur. Əli Tudənin üsyankar ruhlu kitabları mətbəədə yandırılır. Şah onun barəsində xüsusi fərman verir: "Tutulduğu anda məhkəməsiz-filansız qətlə yetirilsin!".

İnqilabçı şair yenidən Şimali Azərbaycana üz tutur. 1946-cı il dekabrın 12-də təmiz vicdanla Bakıya gəlir və budəfəki mühacirliyi ömürlük olur.

O, 60 illik yaradıcılığında şərəfli şair ömrü yaşayıb. Ayrılığın həsrətini köksündə gəzdirib və bütün yaradıcılığı boyu Vətən, Cənub deyərək yaşayıb.

Əli Tudə 1996-cı il fevralın 26-da vəfat edib. Özündən sonra bütöv bir irs qoyub gedib. "Cənub nəğmələri", "Məhbusların son sözü", "Arazın o tayında", "Qəzəb", "Təbriz yolu", "Mühacir qeyrəti", "Mənim səsim", "Yarımqıç dastan" – bir sözlə, 40-dan çox kitabın müəllifi kimi ədəbiyyat tariximizdə yer alıb.

Əli Tudə həm də XX əsr Cənubi Azərbaycan poeziyasının klassiklərindən biri kimi qiymətləndirilir. Xalq şairi Nəriman Həsənzadə yazır: "Ona ömrünün axırına